



**Közel múltunk
Hagyatéka**

Ügynökhistóriák

a Lajtán innen és túl

Hírszerzéstörténeti tanulmányok

Szerkesztette: Baráth Magdolna és Szekér Nóra

ÁBTL | KRONOSZ

Ügynökhistóriák
a Lajtán innen és túl

Ügynökhistóriák a Lajtán innen és túl

Hírszerzéstörténeti tanulmányok

Szerkesztette:

Baráth Magdolna és Szekér Nóra

A szerkesztésben közreműködött:

Dieter Bacher



ÁBTL-KRONOSZ

Budapest-Pécs

2020



Jelen elektronikus kiadvány az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti
Levéltára és a Kronosz Kiadó gondozásában
2020-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-78-3

A névmutatót készítette:

Erőss Zsolt

Borítóterv:

Müller Péter

ISSN 1586-9784

© Szerzők

© Szerkesztők

© Kronosz Könyvkiadó Kft.

© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Tartalom

Előszó (Baráth Magdolna–Dieter Bacher)	7
PETŐ ANDREA	
A hidegháború hírszerzése a társadalmi nemek szempontjából	11
BARBARA STELZL-MARX	
„A nyugati hírszerző szolgálatok karjaiban”. A szovjet katonai törvényszékek által magyar civilek ellen hozott halálos ítéletek Ausztriában 1950–1953 között	25
DIETER BACHER	
A menekültek mint informátorok. A „WRINGER”-program és a magyar menekültek Ausztriában	59
THOMAS WEGENER FRIIS – ADI FRIMARK	
A legkevésbé gyanús ellenfél. Magyar hírszerzés Dániában a hidegháború idején	77
BARÁTH MAGDOLNA – GECSÉNYI LAJOS	
A magyar hírszerzés Ausztriában	99
JOBST ÁGNES	
Az oberammergaui NATO-kiképzőközpont magyar tagozatának felderítése	127
SZ. KOVÁCS ÉVA	
„Ölel barátod, Lehel”. Ausztriába telepített magyar ügynökök tevékenysége (1945–1965)	145

6 ■ TARTALOM

CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI ILDIKÓ – SZEKÉR NÓRA

Két ügynöktörténet Ausztria megszállási zónáiban 165

PALASIK MÁRIA

Egy magyar hírszerző tiszt rejtélyes eltűnése. Bécs, 1953. május 187

SLACHTA KRISZTINA

Idegenforgalom mint kémtevékenység – kémtevékenység
mint idegenforgalom? Egy „IBUSZ-os” Bécsben 219

KÖBEL SZILVIA

Kémkedési ügy a nyolcvanas évek végén, Magyarországon –
a „fennálló rend” elleni bűncselekmények kontextusában 243

TÓTH IMRE

Fagyból a tavaszba. Globális felmelegedés és lokális
klímaváltozások a „vasfüggöny” tövében 1948–1989 259

Állambiztonsági szakkifejezések 275

A kötetben szereplő levéltári források lelőhelyei 278

Rövidítések jegyzék 279

Névmutató 283

A kötet szerzői 287

Abstracts 289

Előszó

2017 októberében a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára és a grazi Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgen-Forschung együttműködési megállapodást írt alá közös kutatási projektek megvalósításáról. A témák között kiemelt helyet foglalt el a magyar állambiztonsági szervek ausztriai tevékenységének feltárása és a kutatási eredmények publikálása. E projekt keretében – kitágítva annak kereteit – a két intézmény 2018. október elején közös konferenciát szervezett Budapesten, melynek előadásait átdolgozott, jegyzetekkel ellátott tanulmányok formájában a jelen kötet tartalmazza.

A második világháborút követően Ausztria több szempontból is fontossá vált a kezdettől fogva kommunista irányítás alá került magyar állambiztonsági szervek számára. Ide vonult vissza a náci Németország oldalán végsőkéig kitartó magyar hadsereg, ide menekült a két világháború közötti Magyarország politikai és katonai elitjének egy része, a szélsőjobboldali nyilaskeresztes párt számos vezetője és tagja. Az ő tevékenységük megfigyelése – az ausztriai szovjet megszálló hatóságok támogatásával – 1945-től foglalkoztatta a magyar politikai rendőrséget és a szerveződő katonai elhárítást, noha az államközi kapcsolatok területén számos lépés történt a rendezett viszonyok megteremtésére. A kommunista hatalomátvétel előkészítése során azután egyre erőteljesebbé vált az ausztriai magyar emigrációval szembeni fellépés, az Ausztriában működő nyugati hírszerző szervek megfigyelése. Az országhatár lezárása, a „vasfüggöny” kiépítése sem befolyásolta ezt a folyamatot: Bécsben, a magyar külképviselet fedésében megtörtént a hírszerző és kémelhárító rezidentúra kiépítése.

A magyar állambiztonság tevékenységét erősítette, hogy a Magyarországgal szomszédos államok közül Ausztria volt az egyetlen, amely nem került teljes körűen közvetlen szovjet befolyás alá, így a kommunista rendszerrel elégedetlenek számára a fő menekülési útvonal, a Nyugat kapuja lett, egyben pedig a nyugati titkosszolgálatok magyarországi behatolásának elsődleges csatornája. Nem csak a magyar hírszerzés tartotta Ausztriát a közelgő hidegháború egyik fontos „hírszerző gócpontjának” – a brit nemzetbiztonsági szolgálat (MI5) és Vitalij Nikolszkij, a szovjet Föderatív Főcsoportfőnökség (GRU) egyik tisztje is

úgy vélte, hogy a következő években Ausztria „felkapott hely” lesz, bár maga az ország csupán másodlagos célpontnak számított.

A nyugati megszálló hatalmak hírszerzése is tisztában volt Ausztria fontosságával. 1954 áprilisában például az amerikai katonai elhárítás és hírszerzés (CIC) Felső-Ausztriában állomásozó, 430. számú különítménye 180 oldalas jelentést állított össze a csehszlovák és egyéb kelet-európai titkosszolgálatok ausztriai tevékenységéről, melyben a következőképp jellemezték ezeket: „A szovjet, lengyel, magyar, bolgár, és a román hírszerzés 1948-ig, sőt egészen 1949 elejéig igen aktívan tevékenykedett Ausztriában, ahol a figyelmük elsősorban a saját ott tartózkodó állampolgáraikra, másodsorban a nyugati hírszerzésre, harmadsorban pedig a nyugati fegyveres erőkre irányult.”

Az amerikaiak megállapítása tulajdonképpen tökéletes „rövid összefoglalója” lehetne a jelen kötet tartalmának, ugyanis nem csak a háború utáni években, hanem a hidegháború teljes időszakában is ez jellemezte a magyar hírszerzés ausztriai tevékenységét. Azonban a magyar titkosszolgálatot fontos a későbbi Varsói Szerződés keretei között, tehát a többi kommunista titkosszolgálattal összevetve is megvizsgálni, miután aligha kétséges, hogy a kelet-európai szolgálatok szovjet irányítás alatt fejtették ki ausztriai tevékenységüket is. Miként ezt több forrás megerősíti, a Szovjetunió terveiben főként a magyar és a csehszlovák hírszerzés felelt az ausztriai vonalért.

Ma már magától értetődőnek tűnhet, de nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy a kelet-európai titkosszolgálatok, így a magyar titkosszolgálat is, mindig a saját „nemzeti” érdekeiket követték, akkor is, ha ez időnként kifejezetten bosszantotta a szovjet partnert. Ebből következően a magyar titkosszolgálat Ausztria iránti érdeklődése nem magyarázható kizárólag a szovjet vezetés döntéseivel. A két ország szomszédságából adódóan Magyarország mindent tudni akart Ausztria általános helyzetéről, illetve más egyéb tényezőkről is, mint például a bécsi magyar emigrációról vagy a közös határ helyzetéről, amely a „vasfüggöny” részévé vált.

Természetesen ahhoz, hogy az egyes titkosszolgálatok tevékenységét pontosan fel tudjuk tárni, szükségünk van a tevékenységükre vonatkozó levéltári forrásokra. Ausztriát illetően elmondható, hogy a hidegháború korai szakaszában a volt kommunista titkosszolgálatoknál keletkezett anyagok jelentős részben hozzáférhetőek az illetékes levéltárakban, illetve az 1950-es évek közepéig bezárólag sok amerikai és brit hírszerzési anyag is rendelkezésünkre áll. Ezzel szemben a francia és ausztriai hírszerzés és állambiztonság, illetve a szovjet külföldi hírszerzés anyagaihoz például kifejezetten nehéz hozzáférni.

A fentebb idézett CIC-jelentés sorai is azt sugallják, hogy érdemes tanulmányozni a hidegháború korai időszakában kialakult ausztriai „hírszerző gócpontot,” mert igen érdekes képet fest a korabeli Közép- és Kelet-Európáról. Eddig azonban kevés kutatási eredmény született az Ausztriában és Ausztriáról szóló hírszerzésről, így a mai napig „vakfolt” a jelenkori történetírásban. Sok tekintetben még az első lépések sem történtek meg, így abban reménykedünk, hogy a jelen kötet mint „első lépés” nem csupán azt tükrözi, amit már tudunk a magyar hírszerzés ausztriai tevékenységéről, hanem azt is, hogy mennyi lehetőség rejlik a téma tanulmányozásában.

A lehetőségek teljes kiaknázásához elengedhetetlen a nemzetközi együttműködés, hiszen önmagában egy intézmény vagy levéltár nem feltétlenül rendelkezik a megfelelő kapacitással és/vagy „tudással” (nyelvtudással vagy a forrásokhoz való hozzáféréssel). Az olyan együttműködési megállapodások viszont, mint amilyen a grazi Ludwig Boltzmann Intézet és a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára között jött létre, olyan platformot biztosítanak, amely képes áthidalni ezeket a hiányosságokat. Ennek szellemében tanulmánykötetünket magyar és angol nyelven is megjelentetjük, hogy a közös munkánk első eredményei a szélesebb nemzetközi közönség számára is elérhetővé váljanak.

Nagy örömmel tesszük tehát közzé a jelen kötetet, amely magyar és külföldi szerzők munkáit is tartalmazza. A tanulmányok újonnan feltárt elsődleges magyar és külföldi levéltári forrásokra alapozva a magyar hírszerzés és kémelhárítás kiépítésének, kapcsolatrendszerének és nemzetközi beágyazottságának széles skáláját vizsgálják az 1945–1989 közötti időszakban. Közöttük egyaránt találhatók átfogó írások és részkérdéseket feldolgozó esettanulmányok, melyek együttesen képet adnak a több időrendi szakaszra bontható téma jelentős történéseiről.

A kutatási terület sokszínűségét jól mutatja, hogy a tanulmányok számos szemszögből vizsgálják a magyar hírszerzés ausztriai tevékenységét, így ezeket három fő téma köré csoportosítottuk. Az első témakör a titkosszolgálatok és ügynökhálózatok szerkezeti és szervezeti kérdéseivel foglalkozik, ez ugyanis kiváló alapot szolgáltat a további kutatásokhoz, és a szükséges források általában nagy mennyiségben állnak rendelkezésre.

A második témakör bizonyos operatív műveletekre és ezek céljaira összpontosít, ami szintén fontos kiindulópontja lehet a meghatározott műveleti területekkel foglalkozó kutatásoknak. Ezek a tanulmányok a hírszerzési gyakorlat tervezési, előkészítési és végrehajtási folyamataiba nyújtanak betekintést, illetve bizonyos mértékig azt is lehetővé teszik, hogy általános következtetéseket vonjunk le a hírszerző szervek stratégiáiról.

A harmadik és egyben utolsó nagy témakör az egyes hírszerző szervek szerkezetének és tevékenységének feltárása. A hidegháború korai időszakában az egyik legmeghatározóbb forrás a „HUMINT” (*Human Intelligence*), azaz az ügynökök által gyűjtött információ volt, így a kötet számos tanulmánya foglalkozik ezzel az operatív módszerrel.

A tanulmányok azt is jól mutatják, hogy a magyar kommunista rendszer megszilárdulása együtt járt az állambiztonsági szervek külföldi tevékenységének kiterjesztésével, ami Ausztriában az 1950-es évek kezdetétől, majd az ország szuverenitását biztosító államszerződés aláírását követően ment végbe. A magyar hírszerzés elsődleges célországa még ekkor sem kizárólag Ausztria volt, miután onnan kívánták megszervezni – csekély sikerrel – a Nyugat-Németország és egy ideig a Jugoszlávia elleni hírszerző tevékenységet is. Az 1956-os magyar forradalmat követően – miközben a menekültek, a magyarországi rendszerrel szemben álló emigráció tevékenységének bomlasztása mindvégig elsődleges cél maradt – a következő években a hírszerzés középpontjába az osztrák minisztériumokban, pártközpontokban, a Bécsben működő nemzetközi szervezetekben folytatott politikai, katonai és gazdasági hírszerzés került. Ennek a folyamatnak a feltárására és bemutatására a projekt későbbi szakaszában kerülhet sor.

Reméljük, hogy a jelen kötetet mint „első lépést” számos munka követi majd annak érdekében, hogy feltárhassuk az európai kortárs történelem e hiányzó szeletét, és szívből kívánjuk, hogy olvasóinknak érdekes és (bizonyos mértékig) sokatmondó élményben lehessen része.

Baráth Magdolna–Dieter Bacher

Névmutató

A mutatóba nem vettük fel a tanulmányokban idézőjelben szereplő fedőneveket, valamint a monogrammal jelölt anonimizált személyeket.

Abakumov, Viktor Szemjonovics 33, 34
Ábrányi Aurél 109, 156
Adler, Ladislaus 113
Ágoston Kálmán 188–195, 198
Andersen, Morten Bendix 77
Antalovszky Jenő 102
Arany Bálint 171–173
Arday Lajos 119
Arsov, Boris 86

Babák Zoltán 26, 36
Bacher, Dieter 127
Bagdi Mihály 252
Bajcsy-Zsilinszky Endre 167
Bálványi Endre 189
Bálványi János 119, 189, 191, 196
Bandi István 26, 45
Baráth Magdolna 35, 127, 135, 142, 189, 220
Bartha Albert 108
Bauer Miklós 114, 116
Bauer, Ernst 110, 114
Béky József 169, 171–173
Belkin, Mihail Iljics 33, 34
Bencsik Imre 102
Bencsik Zsuzsa 178, 181
Bérczi Sándor 90
Berényi György 25, 26, 34, 39
Berija, Lavrentij Pavlovics 26
Berkesy Tibor 108
Bernáth László 119
Berthóty László 130, 131, 136, 138–142
Birner, Johann 39
Blohin, Vaszilij Mihajlovics 25, 26

Bocskai István 26, 30, 36, 37
Bodnár Miklós 110
Boldoczki János 115
Borbély Zoltán 101
Bourdieu, Pierre 237, 238
Brunner, Walter 47
Brück, Rudolf Peter 233, 234
Buger, Stefan 42, 43
Busek, Rudolf 231

Coburn, Byron Kidd 32
Conrad, Clyde Lee 86, 87, 92
Czirok András 120, 187–215
Czvetkovics László 131
Csapala Vince 209
Csehek Ferenc 157
Cserényi-Zsitnyányi Ildikó 100
Csiszár Attila 102

Dederichs, Rosalia 39
Dékán István 197
Démy-Gerő Sándor 119
Dexinger, Carl 231
Dobróka János 117, 215
Dósa Attila 102

Ecsery Kornél 138, 139, 141
Endrődy Elena 14
Erdős János 206
Espersen, Ole 91
Esztó Zoltán 174
Evill, Douglas 62

- Farkas Mihály 103, 105, 197
 Farkas Vladimir 114, 116, 187, 188, 196,
 197, 202, 204, 207
 Fechner, Hartmut 30
 Fehérvári Antal 113, 151, 190–196, 198,
 199
 Fehérváry István 102
 Feichtinger, Ernst 44
 Ferencsik József 174
 Földényi Pál 113
 Freud, Sigmund 19
 Fröhlich, Paul 228, 230, 231
 Frunza, Victor 86
 Fülöp József 108
 Füzi Ferenc 109
- Garzuly József 101, 102
 Gát Zoltán 103, 105
 Gazdik Gyula 204
Gecsényi Lajos 35, 127, 135, 142, 189,
 220, 259
 Gerő Ernő 197
 Goda László 195, 207
 Gőcze Bertalan 120
 Graf, Ferdinand 101
 Grimm, Gustav 30
 Grossman, Werner 90
 Gyerjabin, Pjotr 31
 Gyurasits László 107
- Häder, Alfred 108
 Halász Miklós 174, 176,
 Halász Tamás 112
 Hasitz Sándor Henrik 151
 Héder János 179
 Heinrich, August 34
 Hejl, Wilfried 32
 Henfling, Margarete 38, 44
 Herczog Károly 158
 Hiebler, Karl 107
 Hingyi Henriette 21
 Hitler, Adolf 169
 Hódosy (Stróbl) Pál 105
- Hornyák István 114
 Horváth András 26, 44
 Horváth Imre 209
 Hötzendorf, Franz Conrad von 129
 Hrisztoforov, Vaszilij 38
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 268
- Iharoš Željko 26, 46
 Ikladi Lajos 152, 153
 Imre Katalin 20
- Jagodits Mihály 26, 46, 47
 Janikovszky Béla 205, 215
 Joób Olivér 270
 Juhász Ferenc 174
- Kádár János 267
 Kajcsos Sándor 109
 Kálmán Imre 107
 Kása Tibor 109
 Kennedy, John Fitzgerald 268
 Király Erzsébet 206
 Király József 107
 Kiss Árpád 261
 Klein, John W. 231
Knoll, Harald 25
 Kodrán István 109
 Kollényi György 101, 105, 109
 Kornhoffer 151
 Kornis Pál 165
 Korponay Miklós 100–102
 Kovács András 111, 113
 Kovács Attila 102, 104, 110, 149
 Kovács Béla 166, 171–173
 Kovács László 114, 190, 192, 199
 Kozsely László 109
 Kövesdi János 152, 153
 Kratsch, Günter 90
 Kreisky, Bruno 269
 Kudar Lajos 179
- Lahousen, Erwin 104–106
 Lapusnyik Béla 214

- Lavinskaja, Olga* 38
 Lázár Miklós 108
 Lél (Ludwig) Károly 107
 Lenin, Vlagyimir Iljics 46
 Lintner, Pius 47
 Linzer, Leo 231
 Liszay Aurél 104–106
 Liszt Ferenc 129
 Luby Lajos 202
- Maczejka, Michael 39
 Major Ákos 177–179
 Malenkov, Georgij Maximilianovics 28
 Maleta, Alfred 155
 Markotán István 209, 210
 Márkus Sándor 207
 Marx, Karl 46
 Mata Hari 14
 Matheidesz Géza 147
 Matl, Josef 105, 106
 Mátrai Tamás 114, 115
 Mauks Miklós 174
 Melichar, Anna-Maria 37
 Menyhárt László 181
 Merkulov, Vlagyimir 91
 Meskó László 174, 176
 Meszler Tibor 113
 Mittag, Rudi 90
 Molnár István 209
 Molnár László 215
 Móró István 199
- Nagy Ferenc 101, 154, 155, 166
 Nagy Rudolf 26, 47, 48
 Ney Károly 109
 Nikolszkij, Vitalij 7
- O'Nyl, Wilhelm 138
 Ohr, Franz 119
Okváth Imre 103
 Olasz Imre 26, 45
 Ortner, Karl 26
 Ossendriver, Erika 21
- Ottlyk Ernő 270
- Ötvös Alajos 115, 120, 121, 194, 196,
 197, 203
- Pacea, Ion Mihai 214
 Padár Károly 102
 Pallamár Rudolf 231
 Papp Andor 119
 Péchy Blanka 113
 Pehr Imre 200, 201, 203
 Peinsipp, Walter 266
 Peszleg Rudolf 210
 Péter Gábor 114, 118, 174, 176, 206, 215
 Péter János 269
 Petersen, Arne Herløv 91
Petrov, Nyikita 38
 Peyer Károly 108
 Piros László 199
 Pisky-Schmidt Frigyes 108
 Pokorny Hermann 104
 Pollák Andor 118
 Puja Frigyes 135
 Pünkösti László 173–182
- Raab, Julius 267
 Rácz Miklós 213
 Rácz Pál 208, 210
 Radnóczy Antal 135
 Raffay Sándor 100, 169, 171–173
Rainer M. János 132, 133
 Rajnai Sándor 213, 215
 Rákosi Mátyás 105, 165, 197
 Redman, Albina 35
Rehák Géza 225
 Renner, Karl 145
 Reöck Médi 139
 Révai József 165
 Révész (Paulik) Imre 210
 Révész Géza 103–105
Rimington, Stella 14, 18
 Rom (Reichbauer), Gottfried 104, 106
 Rottensteiner, Alexander 108

- Rudolf, Paul 231
 Ryzewski, Roman 32
- Sablinszky László 138–141
 Sablinszky Lászlóné 138–140
 Sarkadi Simon 113, 114
 Sárvári (Sárváry) László 150
 Schachner 44
 Schneider, Gerhard 231
 Schuschitzky, Alfred 118
 Sebes István 263, 266, 268
 Sébor József 174–177, 179
 Serényi István 103
 Siklósi Ferenc 261
 Simonffy Ferenc 118
 Smidróczki Sándor 120
 Stadler Károly 110
 Steiner, Karl 113
Stelzl-Marx, Barbara 37, 110
 Strangl, Raimund 44
 Strobl, Franz 155
 Stróhr Jenő 138
 Struzziero, Adalberto 156
 Stubnya Ferenc 196
 Sütő István 150
 Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics 28, 38
 Światło, Józef 214
 Swirak, Gerda 35
- Sz. Kovács Éva* 100
 Szabadi Sándor 109
 Szabó János 26, 40, 41
 Szabó Miklós 119, 158
 Szabó Zoltán 87
 Szamosi Tibor 201
 Szarvas Pál 110
Szekér Nóra 100
 Szent-Iványi Domokos 168
 Szent-Miklós István 165, 177, 179
 Szentpétery György 103–106
 Szeri Lénárd 115
- Szőnyei Tamás* 17, 20
 Sztálin, Jozsif Visszarionovics 26, 30, 34, 38, 40, 46, 47
 Szügyi Zoltán 100, 169–173, 180
- Tasnádi Nagy András 100
 Teklics István 26, 41, 42
 Teleki Pál 168
 Terhes Sándor 211
 Thalhammer, Helmut 38, 42
 Thalhammer, Leo 38, 42
 Tihanyi János 114
 Tóth István 209
 Tóth László 108
 Tóth Miklós 112
 Tóth Pál 201, 211, 213
 Török Pál 209
 Tyron, Ruth 12
- Ujhelyi Frigyes 229, 234–236
 Ujszászy István 12, 105, 106
Ungváry Krisztián 111
- Vaas, Waltraut 231
 Varga Béla 155, 166
 Varga Stefan 26, 30, 35, 36, 109, 110
 Vargo, Bob 138
 Vavilov, A. P. 47
 Veér Imre 108
 Veress Lajos 165, 167, 177
 Vértes János 110, 111
 Vickery, Philip 64, 65
 Viharos József 131–136, 140
 Vocolka, Johanna 39
 Volin, Anatolij Antonovics 39, 48
 Weissböck, Jutta 44
- Willfort, Johannes 197
 Wolf, Markus 220
- Zákó András 102, 105, 120

A kötet szerzői

BACHER, DIETER	Mag. tudományos munkatárs, Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgen-Forschung, Graz
BARÁTH MAGDOLNA	történész, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI ILDIKÓ	történész, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
FRIMARK, ADI	Ph.D., egyetemi előadó, Bar-Ilan University, Izrael
GECSÉNYI LAJOS	történész, a Magyar Országos Levéltár ny. főigazgatója
JOBST ÁGNES	tudományos főmunkatárs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
KÖBEL SZILVIA	jogász, tudományos főmunkatárs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
PALASIK MÁRIA	történész, osztályvezető, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
PETŐ ANDREA	történész, Central European University, Budapest–Bécs.
SLACHTA KRISZTINA	történész
STELZL-MARX, BARBARA	Prof. Dr. egyetemi tanár, intézetvezető, Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgen-Forschung, Graz
Sz. KOVÁCS ÉVA	történész-levéltáros, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
SEKÉR NÓRA	történész, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
TÓTH IMRE	történész, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem
WEGENER FRIIS, THOMAS	Ph.D., egyetemi docens, University of Southern Denmark, Odense

Abstracts

ANDREA PETŐ

Cold War Hungarian Intelligence and Gender

Similar to any other high-prestige job or position of power within the sphere of employment, in the process of becoming paid agents of the intelligence services, during the Cold War the opportunities of women were limited and their advancement was slow and difficult in spite of the emancipatory rhetoric of communist Hungary. The paper analyzes theoretical issue of gendering the history of intelligence gathering giving an overview of the available archival sources about gendering history of Hungarian intelligence services (civil and military). It maps how in Hungary the profession institutionally integrated women as employees: agents and officers, in national and international as well as military data acquisition and as subjects of data gathering based on the gender politics of the training manuals. In the conclusion, it argues that we can gain otherwise unobtainable insights from a gender sensitive analysis of intelligence work during Cold War.

BARBARA STELZL-MARX

“In the Arms of the Western Intelligence Agencies:” Death Sentences Issued by the Soviet Military Courts against Hungarian Citizens in Austria between 1950 and 1953

With the liberation and occupation of Austria in 1945, the Soviet Union exported its judicial policies to the Eastern part of the country for some ten years. The Soviet military tribunals prosecuted those persons for crimes that were allegedly directed against the Soviet Union and which, from Moscow’s perspective, could therefore only be punished by their own courts. In the context of the Cold War, above all “anti-Soviet espionage” became the most important crime. The Soviet judicial system made no distinction between domestic and foreign

citizens. Military Tribunal of Army Unit No. 28990 in Baden from 1950 until the time immediately after Stalin's death in March 1953, sentenced to death 100 persons, who were executed in Moscow. Most of them were citizens of Austria, but among them there were 12 Hungarians, some Germans "displaced persons" and also the members of the Red Army.

The study shed light on the circumstances of the arrest and sentence of 12 Hungarian citizens, shot in Moscow, who had their fate, because they were in connection with Western Intelligence services.

DIETER BACHER

**Refugees as Informants: Project "WRINGER"
and Hungarian Refugees in Austria**

The intelligence services operating in Austria after World War II were confronted with approximately 1,650,000 displaced persons, refugees, and exiled persons living in the occupied territories; however, certain services such as the British Joint Intelligence Bureau (JIB) saw this situation less as a threat and more as an opportunity, because they assumed that information about the Soviet Union and its satellite states could be obtained relatively easily from refugees and displaced persons who had emigrated to Austria from Eastern Europe. The result of these considerations was Project "WRINGER," which was supposed to provide a wide range of detailed information that could then be compiled into a comprehensive picture of the Soviet Bloc. In the continuously escalating Cold War, this became a high priority not only to the British intelligence community, but for other Western intelligence services as well.

In order to obtain information on the states of the Soviet Bloc, the British Field Security (FS) in Austria conducted tens of thousands, if not hundreds of thousands of interviews with displaced persons, refugees, and exiled persons from Eastern Europe, and forwarded the resulting reports to the JIB. This study aims to provide an overview of the previously known activities of this project in Austria and the methodology of the surveys, and examines a few selected survey reports of Hungarian displaced persons and refugees.

THOMAS WEGENER FRIIS– ADI FRIMARK
The Least Likely of Enemies: Hungarian Intelligence
in Denmark during the Cold War

Hungarian intelligence in Denmark and in Scandinavia is largely a non-existing subject, both to the Danish intelligence community during the Cold War and to historians in the last 30 years. From Copenhagen to Budapest it was simple so far, it was hard to imagine that Hungarian intelligence services would have any interest in the small NATO-state in the North. However, they did. Hungarian archival documents keen interests to military questions, making it feasible that Hungarian military intelligence was doing “intelligence by proxy” for the GRU. Whereas the military attachés of the Soviet Union attracted attention from Danish counterintelligence, only few resources were ever spent on Hungary which reduced the risks to an absolute minimum. No Hungarian diplomats were ever expelled from Denmark, nor was anybody tried for espionage in favor of Hungarian People’s Republic. Uncovered sources show that also Danish security authorities and Danish politics were targets for Hungarian espionage. In the late 1980’s every second Hungarian diplomat was thought to be an intelligence officer. A classical aim for the Eastern European Security and Intelligence apparatus were the emigres or diaspora groups in the West. During the Cold War, the emigrants was in the eye of both Hungarian and Danish services. To the Danes, the new citizen posed a security/integration dilemma. Furthermore, the political refugees challenged the host states ability to protect everybody on its’ territory. During the Cold War, this basic principle of sovereign states was put to its test.

MAGDOLNA BARÁTH – LAJOS GECSÉNYI
Hungarian Intelligence in Austria 1945–1956

During the radical political transformation in Hungary after World War II, the watching of the activity of the former military and political elit’s withdrawal with the German army towards West in the last months of the war, had great significance.

For the sake of it the agents of the newly created counterintelligence and intelligence organs (Military Political Department) – parrallel with the increasing communist take-over attempts – became more and more active on

the territory of the occupied Austria – with the efficient support of the Soviet state security bodies.

In 1948/1949 within the political police (State Security Authority) was created a new department dealing with political intelligence abroad. The first base of the new Hungarian state security intelligence service was established in Vienna embassy by recruiting András Kovács embassy secretary. His activities laid the foundation for establishing an intelligence residency under the guise of diplomatic service at the Hungarian embassy in Vienna in November 1950. In the next years the number of the staff gradually was on the increase and soon the most responsible positions at the embassy were filled by the employees of the Intelligence. They were supported by employees of the embassy and trade representation, working as secret collaborators of the intelligence. Since, considering that the main criteria was the political reliability, their activities were limited by their lack of foreign language skills and the lack of general cultural education.

Their main task invariably was the watching of the Hungarian emigration and undermining their organizations, but getting informations about the Austrian governmental organs and economic life also became more important. In October 1956, during the Hungarian revolution the intelligence officers temporarily left the embassy. After returning they continued their activities under new circumstances, fulfilling new tasks.

ÁGNES JOBST

Performing Reconnaissance on the Hungarian Section of the NATO Training Center in Oberammergau

From the early stages of the Cold War to the 1960s, Austria (and its capital, Vienna) was a “spring board” for the intelligence services of the Central and Eastern European socialist countries. The satellite states of the Soviet Bloc used Austria as a base for their intelligence operations, where organizational support came from the residencies established in the Austrian capital of Vienna. It is no coincidence that in the fall of 1950, Hungarian intelligence also established its military and state security residencies in Vienna. In February 1961, news from the Czechoslovak partner bodies alerted Hungarian counterintelligence to the U.S. intelligence school and its Hungarian section in the Federal Republic of Germany. In this study, I shall discuss the role of the Hungarian residency in Vienna in the

execution of intelligence operations by examining their reconnaissance activities targeting the NATO training center in Oberammergau, Bavaria

ÉVA SZ. KOVÁCS

“With Love, Your Friend, Lehel”

Hungarian Planted Agents in Austria, 1945–1965

After World War II the Hungarian state security turned to Austria with a special interest because it was the only country in which relation the Hungarian state security organs had general and special, external and internal counter-intelligence tasks.

Austria became a country beyond the Iron Curtain after the Austrian State Treaty, therefore all those general operative tasks, which should be executed against a country outside the socialist camp, were expected to be done also in connection with it. It means that agents had to be enlisted, an intelligence base had to be maintained, which should be controlled. This gave also an external counter-intelligence task for the Hungarian political police.

Primarily, there were geo-political reasons behind the special state security tasks in the Austrian relation, because Austria was the only neighbouring country of Hungary, which did not belong to the socialist camp. It also meant that this was the only escape route towards the West. As a consequence, the Hungarian state security services had a couple of special tasks, too: the special defence of the western frontier and its surveillance; the control of the population living in the frontier region; the prevention of border transgression; the arrest of the transgressors; the prevention of smuggling goods and humans; a special state security defence of certain industrial objects, or railways in the frontier region; disturbing western radio channels, etc.

At the same time, Austria was kept under observation because it accepted Hungarian emigrants into its refugee camps and finally because Austria was considered as “the penetrating channel of imperialism” to the socialist world. Therefore it also belonged to the special tasks of the Hungarian state security services to observe those Austrian and other western citizens (diplomats, businessmen, churchmen, tourists, etc.) living in Hungary, who kept contact with Hungarian citizens. The author presents the priorities of the Hungarian intelligence through a couple of case studies of Hungarian informants settled in Austria.

ILDIKÓ CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI – NÓRA SZEKÉR

Two Agent Stories from the Occupation Zone of Austria

The essay analyses the event that led to the case of the Hungarian Brotherhood Community. Charges included the organization of a conspiracy spearheaded with the objective of overthrowing the newly established Hungarian People's Republic. The charges brought were entirely politically motivated: Hungarian state security essentially fabricated a conspiracy that involved the Independent Smallholders, Agrarian Workers and Civic Party and its leading politicians as the masterminds. In this manner, communist leadership managed to compromise and weaken the strongest non-communist political power to such an extent that the Smallholders could no longer interfere with the Hungarian Communist Party's rise to power. The politically motivated charges and compromising "evidence" presented was based on two tangentially connected intelligence cases that took place in the occupation zones of Austria; therefore, the aim of the present study is to examine the background of these two cases. A detailed analysis of the events reveals, on the one hand, that the case was built on a series of organized provocations by Hungarian state security; on the other hand, it also reveals that the targets of the provocation had indeed created a network whose members might not have meant to organize a conspiracy, but did cooperate with one another in ways that made the communist party feel threatened by their activities.

MÁRIA PALASIK

The Mysterious Disappearance of a Hungarian Intelligence
Officer, Vienna, May 1953

On May 22, 1953, at 8.00 pm, the Intelligence Division of the State Security Authority in Hungary (*Államvédelmi Hatóság, ÁVH*, the Hungarian political police) received the following encrypted telegram from the Hungarian political representation in Vienna: "This morning at 11.00 am, Captain Czirok entered the press club, and left it five minutes later. As per discussion, he should have returned to the embassy by 1.00 pm, but as of 7.00 pm, he still has not returned." A few hours later, another telegram arrived, according to which "as of 10.00 pm, Captain Czirok has not reported back."

The unexpected disappearance of State Security Captain András Czirok caused much anxiety at both the Hungarian embassy in Vienna and at the political police in Budapest, as the victim worked for the Intelligence Division of the ÁVH as deputy head of the department in charge of Western European intelligence. This anxiety was also justified because Czirok, who was sent to Vienna for an operative mission on May 20, 1953, had never been to the West, and had only begun to learn the German language. At first, his colleagues at the intelligence residency of the embassy supposed Czirok had got lost in the city, but after 3.00 pm, they began to worry that he might have suffered an accident. Finally, at 8.00 pm, they decided to notify the Intelligence Division of the ÁVH to request further instructions.

To this day, we still do not know what happened to András Czirok; the possibility of abduction did occur to his colleagues, but while the ensuing investigation could not disprove the idea, Hungarian state security organs preferred to think of Czirok's disappearance as a case of defection. His superiors thought that whether Czirok had been abducted or had defected on his own volition, the results are the same. He likely provided information to the Western intelligence services and thus betrayed his country. Therefore he should be considered and treated as a traitor.

From available documentation, we were able to reconstruct the antecedents and circumstances of András Czirok's disappearance, its impact on Hungarian state security organizations, and the ways in which the state security bodies proceeded to handle the case for decades after the fact; we even traced the career trajectory of the victim, but to this day we still do not know what had happened to Czirok after 11.00 pm on May 22, 1953. Through research, we have eliminated certain possibilities, but in order to proceed in the case, we would need access to the relevant documents of the Western secret services.

KRISZTINA SLACHTA

Tourism as Espionage – Espionage as Tourism?

A “Travel Company” Agent in Vienna

Simultaneously with the reprisals following the Hungarian Revolution of 1956, the attention of Hungarian state security turned towards Hungarian emigrants and performing reconnaissance on the “hostile activities” of Hungarians in the West, with limited success. The Western Hungarian emigration remained in the

cross hairs of intelligence and counterespionage until the political system change in 1989, and they continued to register more and more “groups and persons engaging in hostile diversion against the Hungarian People’s Republic,” such as Germans who had been deported from Hungary, Western business people, and scholars interested in the region, all of whom were suspected of espionage. In this regard, the circle of persons deemed dangerous by Hungarian state security and how this circle changed over time shows the way in which the image of the “enemy” continued to transform and develop as Hungarian state security tried to map the imagined or real enemies of the communist regime.

Following the 1955 signing of the Austrian State Treaty, Austria became a sovereign state independent of the Western and Eastern “Bloc” of the Cold War; consequently, several international organizations chose Vienna as their base in Europe. These new institutions attracted a multitude of diplomats into the Austrian capital, which also became a prominent center of international intelligence. In this manner, Vienna became a “spring-board” towards capital cities further to the West, not only for Hungarian intelligence, but other communist secret services as well, the Hungarian intelligence residency operated within the Hungarian embassy. As early as the summer of 1956, Hungarian state security had entertained the idea of exploiting the opportunities inherent in the Vienna office of the Tourism, Procurement, Travel, and Transport Company (*Idegenforgalmi, Beszerzési, Utaztatási és Szervezési Vállalat*, IBUSZ), which first required the appointment of a director suitable from a state security perspective. With a monopoly on Hungarian tourism, IBUSZ was in a key position not only in terms of controlling foreigners entering the country, but also Hungarian tourists going abroad. IBUSZ played an important role in controlling “legal channels of infiltration,” as its tour guides and the employees of the Western agencies “naturally” aided the activities of Hungarian state security. It is especially interesting to examine archival documentation on the activities of the employees of the IBUSZ offices in Vienna and Frankfurt, the latter of which was opened in 1968 as the first West German representation of the company. These documents not only describe the day-to-day organization of tourism, the process of transporting foreigners into Hungary, the administrative process of issuing visas, and the administration of official currency exchanges, but also illuminate the relationship between the employees of these offices and their connection to the officers of the local Hungarian intelligence residencies.

SZILVIA KÖBEL

**An Espionage Case at the End of the Eighties in Hungary
in the Context of Crimes against the “Established Order”**

The study focuses on a Hungarian espionage case at the end of the 1980s in the general context of contemporary criminal law and the ways in which it categorized crimes against the state, with concrete cases of illegal border-crossing used as examples. I consider this subject important for several reasons: on the one hand, and most importantly, the case I shall examine here is tied to Austria inasmuch as the espionage case involved, among other places, the refugee camp in Traiskirchen; on the other hand, in the second half of the 1980s, crimes against the state, broadly defined as crimes “against the established order” were less severely criminalized than before, but if the charge was espionage, the accused still received exceptionally severe sentences. In fact, espionage was treated as a severe crime to the very end of the regime, and even after the political system change, Act XI of 1992 on the nullification of convictions for certain crimes against the state and public order committed between 1963 and 1989 did not extend to cases of espionage.

IMRE TÓTH

**From Winter to Spring: Global Thawing and Local Climate Changes
at the Foot of the “Iron Curtain,” 1948–1989**

The border between Austria and Hungary was gradually reinforced, and in 1948, a decision was made to hermetically and “completely” seal the Western (and Southern) border section. With the laying of a minefield in 1949 and the erection of barbed wire fences in 1950, the border had become a physical barrier between the two countries. From 1950, personal contact and tourism between the populations had become almost completely impossible. The signing of the Austrian State Treaty in May 1955 caused significant changes in many areas of Austrian–Hungarian relations, including state security concerns and border-crossing attempts. With the withdrawal of the Red Army from the former Soviet Occupation Zone, the border zone encompassing Burgenland and Western Hungary had become the Western border of the Warsaw Pact countries, which meant new tasks and dislocation for the Hungarian border guard and armed

forces, and a huge amount of work for the state security bodies. In May 1956, the Hungarian government made a decision to clear the minefields along the physical barrier, but as early as the start of 1956, preparations for the removal of the barrier had begun on one section of the Austrian-Hungarian border. In the wake of the Hungarian Revolution of 1956, the physical barrier on the Austrian-Hungarian border was reestablished, and while communist leadership explained this measure as a means of protecting Hungary from Western threats, the real reason behind it was to stop the wave of political refugees from leaving Hungary. After 1956, the Austrian-Hungarian border section was shut down, but there were signs of opening up from 1961 onwards. Hungarian state security was starving for information on the mysterious subject of Austrian political and economic life, the external relations of the country, as well as the situation and activities of the circles of the Hungarian emigration. By the end of the 1960s, the minefields along the Austrian-Hungarian border were cleared, and a more humane electric signaling system was installed on the Hungarian side of the border, and in 1968, the border zone was opened up. At the end of the 1970s, bilateral Austrian-Hungarian relations continued to expand: there were plans of opening new border-crossing points, modernizing existing structures, and abolishing visa requirements. It is interesting to note that East German state security was beginning to have serious doubts about an Austrian-Hungarian tourism and visa agreement: we have found an influx of state security documents, according to which East Berlin seriously considered limiting traffic between East Germany and Hungary in order to close the window to the West and keep their own citizens within. After six months, the Hungarian authorities conducted an assessment of the agreement and shared their experiences with their East German counterparts, and the latter probably got goosebumps when they learned that citizens from socialist countries were often more troublesome than anyone from Austria.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetőek, olvashatók és kereshetőek
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban